Zabytkowy zespół koszarowy w Szprotawie

Rys historyczny

AUTOR:
© MACIEJ BORYNA
MUZEUM ZIEMI SZPROTAWSKIEJ
SZPROTAWA 2026

FOT. ZWIEŃCZENIE OZDOBNEGO PORTALU DO KOSZAR W SZPROTAWIE (2025).

Kompleks dawnych koszar w Szprotawie, a dokładnie jego zachodnia granica usytuowana jest niecałe 400 m od centrum miasta, i zamyka się w obszarze ulic Koszarowej, części ulicy Słowackiego oraz części ulicy Kopernika. Powierzchnia kompleksu wynosiła około 15 hektarów, nie licząc kasyna oficerskiego przy ulicy Słowackiego. Dokładna powierzchnia i rodzaj koszarowej zabudowy zmieniały się w perspektywie lat. Mimo iż ostatnie wojska – Wspólnoty Niepodległych Państw opuściły kompleks w 1992 roku i w latach następnych w krajobrazie koszar nastąpiło wiele zmian, to ich architektura pozostała nadal doskonale rozpoznawalna oraz stanowi jedną z zabytkowych i ciekawych atrakcji miasta.

Powtarzając za Matuszkiewiczem, w latach 1868-1867 miasto zakupiło rozległe tereny na obszarze zwanym „Scheibe" z przeznaczeniem na budowę koszar i szpitala wojskowego, za sumę 400 000 marek. W celu zebrania środków na inwestycję Szprotawa za zgodą rządu zaciągnęła pożyczkę w wysokości 582 000 marek i oprocentowaną na 4,5%, emitując obligacje miejskie. Władzom bardzo zależało, aby miasto ponownie miało status garnizonu.

FOT. STARY BUDYNEK KOSZAROWY W ZACHODNIEJ CZĘŚCI KOMPLEKSU (2025).

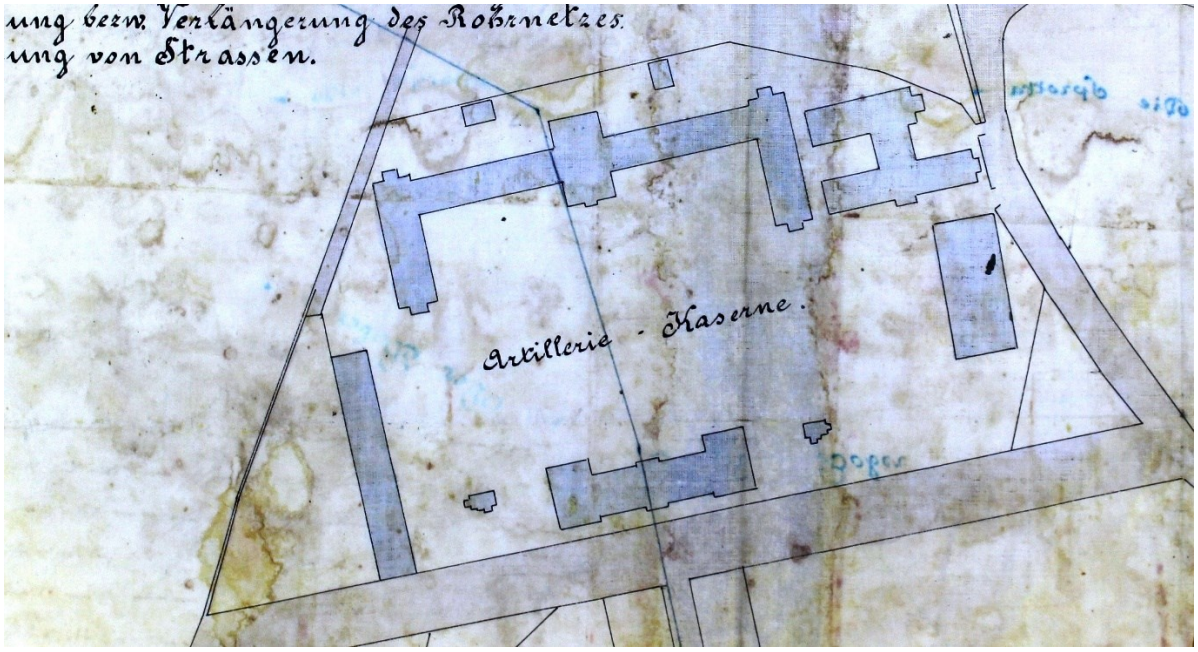

FOT. ROZPLANOWANIE KOSZAR ARTYLERYJSKICH NA MAPIE Z 1890 ROKU (AP ZIELONA GÓRA).

FOT. ZAZNACZONY OBRĘB KOSZAR W SZPROTAWIE NA MAPIE Z 1899 ROKU.

FOT. STARY BUDYNEK KOSZAROWY W CENTRALNEJ CZĘŚCI KOMPLEKSU (2025).

Budowę koszar ukończono w 1871 roku. Powracające z wojny francusko-pruskiej oddziały artylerii konnej (nr 5) mogły od razu zakwaterować się w nowym obiekcie. W latach 1891-1892 nastąpiła rozbudowa koszar (tzw. nowe koszary) ze środków rządowych. W 1895 roku zasiedlono wojskiem kolejny budynek koszarowy. Ulokowano w nich dwa oddziały regimentu (pułku), tj. 2. i 3. oddział mobilny. Od 1899 roku tworzyły one związek o nazwie 1. i 2. mobilny oddział pułku artylerii konnej im. Podbielskiego nr 5 (1. dolnośląski). W tym samym roku ponownie przeniesiono do Szprotawy z Głogowa sztab pułku.

Liczne widokówki i zdjęcia, a także mapy pozwalają na dość dobrą rekonstrukcję wyglądu kompleksu do lat 30. XX wieku. Zabytkowy zespół koszarowy w Szprotawie z pewnością zasługuje na szersze opracowanie, wykraczające poza ramy niniejszego rysu historycznego. Otwartą kwestią pozostaje potrzeba ochrony konserwatorskiej całości założenia.

Jak donosiła prasa lokalna, do szprotawskich koszar po zakończeniu I wojny światowej powróciły macierzyste jednostki, jednakże tylko w celu rozwiązania lub zasilenia formacji granicznych i korpusów ochotniczych. Niemiecki potencjał militarny był ograniczony na mocy traktatu wersalskiego z 1919 roku. Szprotawa zachowała swój garnizon w okresie funkcjonowania Reichswehry, tj. sił zbrojnych Republiki Weimarskiej i III Rzeszy w latach 1921–1935. Nie był to już wcześniejszy pułk, lecz jedynie dwie baterie konne z zadaniem utrzymania tradycji pułkowych.

Sytuacja zmieniła się po dojściu władzy Adolfa Hitlera i jego partii nazistowskiej w 1933 roku. Wtedy w koszarach słychać było odgłosy robót budowlanych, prac stolarskich etc. W miejsce dawnych stajni, ujeżdżalni i parku artyleryjskiego powstały przestronne garaże i place manewrowe. Dziennik Szprotawski z 12 października 1937 roku donosi o przekazaniu koszar i zaplanowanym na listopad powitaniu rekrutów w nowym garnizonie. Kwaterowała w nim nadal jednostka artylerii, a podczas II wojny światowej zmotoryzowana jednostka karabinów maszynowych oraz inne.

FOT. BUDYNEK DAWNEGO KASYNA Z KINEM ZBUD. W LATACH 30. XX WIEKU (2025).

Po II wojnie światowej do koszar wprowadzają się oddziały Armii Radzieckiej. W latach 80. XX wieku stacjonują w nich jednostki saperska i łączności. Rosjanie rozbudowali kompleks o kolejne garaże, magazyny, sklepy i kantyny. Przy zachodnim krańcu powstaje zapasowe centrum dowodzenia i łączności (bunkier). Po wyjeździe z Polski w 1992 roku wojsk Wspólnoty Niepodległych Państw obiekty koszar powoli znajdują nowych właścicieli i pełnią nowe funkcje, tj. szkoła zawodowa, mieszkania, przedsiębiorstwa produkcyjne i usługowe, kościół, sklepy i garaże. Ostatnie przebudowy i adaptacje miały miejsce bądź trwały do lat 20. XXI wieku, jak np. budynek mieszkalny w dawnym kasynie i garaże w miejscu centralnie położonego boiska sportowego.

Co do wspomnianego wcześniej bunkra, wśród lokalnej ludności jest on bardziej znany jako dyskoteka „Bunkier", gdyż jeszcze do niedawna prowadzono w nim działalność rozrywkową. Według informacji E.Błaszczyka, biegłego weryfikatora Urzędu Wojewódzkiego w Zielonej Górze ds. szacowania nieruchomości, według opinii szacunkowej z marca 1993 r. to „zapasowe Stanowisko Dowodzenia – schron podziemny". Niniejsza opinia dostarcza wielu informacji o budowli. Błaszczyk pisze w niej, że pierwotnie w obiekcie było zlokalizowane „podziemne stanowisko łączności z punktem dowodzenia na wypadek konfliktu zbrojnego". Budowla składała się ze schronu zasadniczego oraz niedawno rozebranego zapasowego węzła łączności. Naoczni świadkowie twierdzą, że prace budowlane w rejonie schronu trwały od końca lat 70. XX w. Zakończono je prawdopodobnie w tym samym czasie jak przy schronie dowodzenia na szprotawskim lotnisku – w 1982 r. Jak podaje J.Przybylski, budowla jest wykonana z betonu ciężkiego o właściwościach powstrzymujących promieniowanie jonizujące, gęsto zbrojonego, z bardzo wysokiej klasy betonu (powyżej B-40), o grubości ścian przekraczającej miejscami 80 cm, i obłożona grubą warstwą gruntów spoistych. Z założenia byłaby więc przystosowana do funkcjonowania w warunkach skażenia radioaktywnego…

Zabytkowy szprotawski kompleks koszarowy mimo zwrotów historii i okresów transformacji w przeważającej części zachował swój pierwotny układ i większość zabudowy, w tym najstarsze budynki koszarowe z 2. połowy XIX wieku. A obiekty wzniesione w okresie

FOT. STARY BUDYNEK KOSZAROWY W CENTRALNEJ CZĘŚCI KOMPLEKSU (2025).

III Rzeszy rozpoznamy po charakterystycznej licującej cegle klinkierowej. W odosobnieniu, przy ul. Słowackiego wyróżnia się budynek dawnego kasyna, licowany żółtą cegłą, w partiach poddasza z płycinami przedstawiającymi motywy artyleryjskie. Całość założenia z pewnością zainteresuje nie tylko lokalnych miłośników historii, lecz także pasjonatów militariów i historii wojskowości. Szczęśliwie udało się znaleźć dla obiektów nowe funkcje, dzięki czemu nie uległy one dewastacji i zupełnemu zatarciu.

Link do lokalizacji koszar (Google Maps):
https://maps.app.goo.gl/oiX1vVVDbbaWz9ao9

AUTOR:
© MACIEJ BORYNA
MUZEUM ZIEMI SZPROTAWSKIEJ
SZPROTAWA 2026

WYKORZYSTANE DOKUMENTY ŹRÓDŁOWE:

MATUSZKIEWICZ F., GESCHICHTE DER STADT SPROTTAU, 1908.

BORYNA M., SENSACJE ZIEMI SZPROTAWSKIEJ, 2000.

BORYNA M. I SZCZEGÓŁA H., SZPROTAWA I OKOLICE. NA TROPACH HISTORII I PRZYRODY, 2010.

BORYNA M, PRZYKŁADY BUDOWNICTWA OBRONNEGO ZIEMI SZPROTAWSKIEJ, 2015 (PRACA DYPLOMOWA).

SPROTTAUER TAGEBLATT, NR 258 Z 3.11.1935, NR 220 Z 20.09.1937, NR 240 Z 13.10.1937.

FOT. POMNIK ARTYLERYJSKI NA ARCHIWALNEJ WIDOKÓWCE OK. 1920 ROKU. W TLE ZABUDOWA KOSZAR.

FOT. ARCHIWALNE ZDJĘCIE KOSZAR OD STRONY POŁUDNIOWEJ (LATA 20/30. XX WIEKU).

FOT. OŁTARZ ARTYLERYJSKI (UROCZYSTOŚĆ W LATACH 30. XX WIEKU?).

FOT. PRZEMARSZ PARADNY Z UL. KOSZAROWEJ OD OBECNEJ UL. NIEPODLEGŁOŚCI (LATA 30. XX WIEKU).

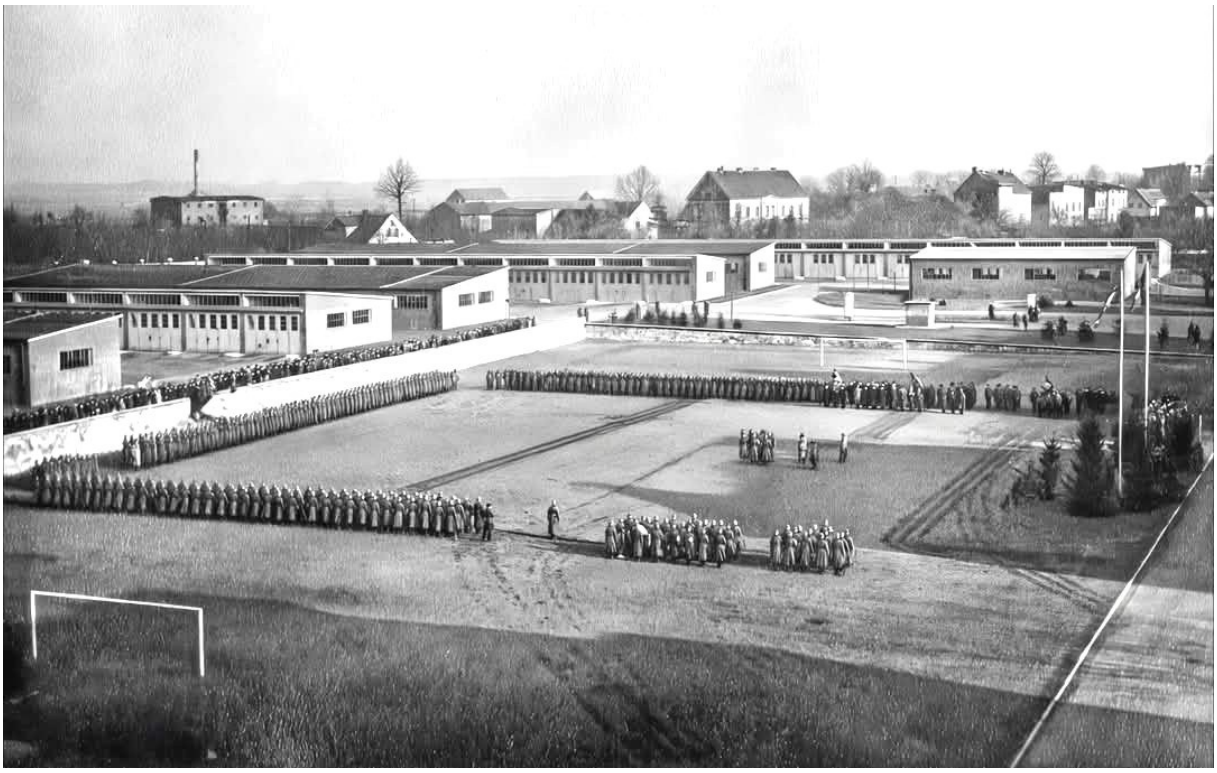

FOT. APEL NA PLACU KOSZAROWYM (LATA 30. XX WIEKU).

FOT. GŁÓWNA BRAMA KOSZAR W OKRESIE III RZESZY.

FOT. ZDJĘCIE PAMIĄTKOWE ARTYLERZYSTÓW W KOSZARACH Z 1935 ROKU.

FOT. KOŚCIÓŁ PARAFII GRECKOKATOLICKIEJ (2025).

FOT. DAWNE KASYNO Z KINEM, OBECNIE BUDYNEK MIESZKALNY (2025).

FOT. DAWNE KASYNO OFICERSKIE PRZY UL. SŁOWACKIEGO, OBECNIE BUDYNEK HANDLOWY (205).

FOT. NIEZAGOSPODAROWANY BUDYNEK W ZACHODNIEJ CZĘŚCI KOMPLEKSU (2025).